

مطالعه کیفی نقش مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان

برتر کنکور سراسری

محدثه سروری^۱، محسن آیتی*^۲، میترا راستگو مقدم^۳،

کیوان صالحی^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و در زمره پژوهش‌های کیفی و از نوع برخاسته از داده‌ها است. مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل نه نفر از پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ در شهر بیرجند و هشت نفر از والدینشان بودند. داده‌ها با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری و به روش استراوس و کربین و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA-2020 تحلیل شد. مرور و مقایسه متوالی داده‌ها به استخراج ۳۵ مقوله و ۱۱ مقوله اصلی منتج شد. تحلیل داده‌ها منجر به شکل‌گیری یک خرده‌نظریه شد. الگوی به‌دست آمده نشان می‌دهد پدیده اصلی در فرایند مشارکت والدین حمایت محوری پایدار است. پدیده اصلی تحت تأثیر شرایط زمینه‌ای و واسطه‌ای، موجب شکل‌گیری راهبردهایی نظیر «برنامه‌ریزی در شرایط خاص»، «حمایت‌های

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، گروه روانشناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

۲. دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. (نویسنده مسئول) ایمیل:

mayati@birjand.ac.ir

۳. استادیار گروه روانشناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

۴. دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، ایران.

جانبی والدین (مشارکت غیرمستقیم والدین)»، «نقش‌پذیری والدین به عنوان معلم، یاری‌رسان و شنونده»، «پشتیبانی مالی و فراهم کردن امکانات آموزشی و کمک آموزشی»، «حمایت عاطفی و روحی-روانی فرزند» و «رفع اصولی نیازهای آموزشی فرزند» از سوی والدین می‌شود. همچنین «اثرات مثبت حصول موفقیت در فرزند و والدین» و «تداوم همراهی والدین» به عنوان پیامدهای حاصل از این فرایند است. این موارد پیامدهایی نظیر اثرات مثبت حصول موفقیت در فرزند و والدین و تداوم همراهی والدین را به دنبال خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: موفقیت در کنکور، مشارکت والدین، نظریهٔ برخاسته از داده

A Qualitative Study on the Role of Parental Involvement in the Success of Top National University Entrance Exam Achievers

Mohaddese Sarvari¹, Mohsen Ayati², Mitra Rastgu Moghadam³, Keyvan Salehi⁴

Abstract

The present study was conducted with the aim of explaining the process of parental involvement in the success of top achievers in the Iranian National University Entrance Exam (Konkur). This research is applied in terms of purpose and qualitative in nature, and it employs a grounded theory approach. The participants included nine top-ranking achievers of the Konkur (from the years 2019 and 2020) in Birjand city, as well as eight of their parents. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using Strauss and Corbin's grounded theory method with the MAXQDA-2020 software. Sequential review and comparison of the data led to the extraction of 35 categories and 11 main themes. Data analysis resulted in the development of a conceptual grounded theory framework. The resulting model indicates that the central phenomenon in the process of parental involvement is "sustainable core support." The central phenomenon, influenced by contextual and mediating conditions, results in the creation of strategies by parents such as: planning under special conditions, indirect parental involvement (side support), parents assuming roles such as teacher, supporter, and listener, financial support and provision of educational and supplementary resources, emotional and psychological support for the child, meeting the educational needs of the child systematically. The consequences of this process include "positive impacts of achieving success on the child and parents" and the "continuation of parental engagement." These outcomes result in mutually positive effects for the child and parents and ensure the ongoing involvement of parents in their child's academic journey.

Keywords: Success in the Konkur, Parental Involvement, Grounded Theory

1. Master's Degree in Educational Psychology, Department of Psychology, University of Birjand, Birjand, Iran.

2. Faculty member, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Birjand, Birjand, Iran. (Corresponding Author) Email:

mayati@birjand.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Psychology, University of Birjand, Birjand, Iran.

4. Associate Professor, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Birjand, Iran.

مقدمه

موفقیت از نیازهای ذاتی انسان است و انسان به صورت فطری نیاز به پیشرفت، تکامل و موفقیت دارد (ابوالحسنی و اسمعیلی، ۱۳۸۹). یکی از ابعاد مهم موفقیت در بین نوجوانان و خانواده‌ها موفقیت تحصیلی است. موفقیت تحصیلی را می‌توان دست‌یابی افراد به اهدافشان در زمینه تحصیلی تعریف کرد. این اهداف برای دانش‌آموزان متوسطه دوم و سال‌های آخر تحصیل مدرسه‌ای، مواردی همچون قبولی در دانشگاه‌های برتر، قبولی در رشته‌های خاص و به دست آوردن تخصص در رشته موردنظرشان است (نریمانی و میری، ۱۳۹۶). موفقیت در کنکور به عنوان یکی از جنبه‌های مهم موفقیت تحصیلی از دید دانش‌آموزان، خانواده و معلمان بیان شده است (پیرانی و دیگران، ۱۳۹۷). در ایران ورود به دانشگاه‌های برتر و پذیرش در رشته‌های خاص و پرمقتضی از طریق قبولی در آزمون سراسری کنکور (به عنوان آزمونی سرنوشت‌ساز) امکان‌پذیر است که عمده هدف‌گذاری داوطلبین برای همین رشته‌هاست. کنکور سراسری از واقعیات جامعه ایران است و به صورت آزمون‌های چندگزینه‌ای در سراسر کشور برگزار می‌شود (حیدریه‌زاده و باغستانی، ۱۴۰۰). در کشور ما آموزش با هدف ورود به دانشگاه دنبال می‌شود. این مسئله خود موجب شدت بخشیدن به رقابت در کنکور شده است و این وضعیت کنکور را به عنوان معامله‌ای گران برای دانش‌آموزان و خانواده‌ها و پرسود برای سوداگران کنکور تبدیل کرده است (فرهادی و همکاران، ۱۴۰۲). همچنین خانواده‌ها برای موفقیت فرزندانشان در آزمون سراسری و راهیابی به دانشگاه، سالانه هزینه‌های زیادی را صرف شرکت در کلاس‌های کنکور، آزمون‌های آزمایشی، کتاب‌های کمک‌آموزشی و منابع سؤالات تستی می‌کنند. موضوع ارتباط بین امکانات مالی (به عنوان یکی از ابعاد سرمایه اقتصادی) و موفقیت تحصیلی در پژوهش‌ها نیز به اثبات رسیده است (حقیقتیان و توسلی، ۱۳۹۱). والدین برای فرصت‌های آموزشی باکیفیت بالا برای فرزندان خود، رقابت و تلاش می‌کنند، زیرا از دید والدین فرصت‌های آموزشی بهتر منجر به عملکرد تحصیلی عالی‌تر می‌شود (لازورنکو^۱ و دیگران، ۲۰۲۲). همچنین باورها و آرزوهای والدین برای فرزندان، دستیابی آنان به اهداف اقتصادی و موفقیت تحصیلی، آرزوهای آموزشی نوجوانان را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد

(چن^۱ و دیگران، ۲۰۲۳). همان‌طور که گفته شد، موفقیت تحصیلی یکی از اهداف مهم دانش‌آموزان و نظام آموزشی است که رسیدن به آن به عوامل مختلفی بستگی دارد و شناخت این عوامل برای هموار ساختن مسیر موفقیت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پژوهش‌های مختلفی عوامل مؤثر بر موفقیت دانش‌آموزان را بررسی کرده‌اند. موفقیت تحصیلی و برتری در نمرات فقط به دلیل توانایی‌ها یا مهارت‌های درونی دانش‌آموزان نیست. انبوهی از متغیرهای زمینه‌ای در فرایند آموزش و یادگیری نقش دارند. یکی از این متغیرها خانواده است. موفقیت تحصیلی در میان دانش‌آموزانی که خانواده‌هایی با نقش و مشارکت فعال در تحصیل و انتظارات مثبت به یادگیری دارند، بیشتر است (اورتیز دو ویلاته^۲ و دیگران، ۲۰۲۱). گانا^۳ و دیگران (۲۰۲۴) در پژوهش خود مسیرهای غیرمستقیمی را که از طریق آن‌ها پویایی خانواده بر موفقیت تحصیلی تأثیر می‌گذارد نشان داده‌اند و بر اهمیت ارتباطات عاطفی و تعاملات والدین و فرزند تأکید کرده‌اند. ایشان می‌گویند تأثیر عملکرد خانواده بر موفقیت تحصیلی زمانی قابل توجه می‌شود که پیوندهای عاطفی باعث افزایش تماس و ارتباط والدین و فرزند شود. سرمایه فرهنگی خانواده به طور فزاینده‌ای نقشی آشکار در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان را نه تنها می‌توان با افزایش سرمایه فرهنگی خانواده، بلکه با افزایش حمایت از مشارکت تحصیلی والدین، افزایش انتظارات آموزشی برای رشد دانش‌آموزان و پرورش نگرش‌های خوب یادگیری در دانش‌آموزان بهبود بخشید (یو^۴ و دیگران، ۲۰۲۲). در پژوهش سجادی و دیگران (۱۳۹۶)، هفت عامل خودانگیختگی، موقعیت‌طلبی، هدفمندی، سرعت عمل، راهبردهای آموزشی، محیط آموزشی و ویژگی‌های خانوادگی، به عنوان عوامل اصلی موفقیت در کنکور بیان شده‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش، خانواده‌ها با فراهم کردن شرایط مناسب برای مطالعه، تربیت صحیح فرزندان، جلوگیری از فشار روانی، تشویق و اهمیت دادن به فرزندانشان می‌توانند راه رسیدن به موفقیت را برای آن‌ها هموار سازند. بر اساس یافته‌های پژوهش خاتمی کیا و دیگران (ب) (۱۴۰۰)، سه منبع شناختی، روان‌شناختی و حمایتی نقش تعیین‌کننده‌ای در نتایج آزمون سراسری دارند. منبع حمایتی عبارت از

1. Chen

2. Ortiz-de-Villate

3. Gana

4. Yu

حمایت‌هایی است که اگر به موقع و درست ارائه شوند نقش مؤثری در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارند. این اصل شامل خانواده، مدرسه و مکمل‌های یادگیری است. یافته‌های پژوهش باقی‌یزدل و دیگران (۱۴۰۲) نیز نشان می‌دهد که موقعیت اجتماعی-اقتصادی خانواده داوطلبان کنکور تجربی نقش و سهم قابل توجهی بر نمره کل آن‌ها دارند. به طور کلی ۹۴/۶ درصد از تغییرات نمره کل مربوط به متغیرهای سطح اول الگو شامل جنسیت، مجموع سال‌های تحصیل والدین، شغل والدین و نوع مدرسه محل تحصیل داوطلب است. همان‌طور که اشاره شد خانواده یکی از عوامل مؤثر در موفقیت دانش‌آموزان است. خانواده اولین نهادی است که دانش اصلی و پایه، مهارت‌ها و نگرش‌ها و عادات در آن رشد می‌کند و اولین نهاد مسئول در برابر رشد و پیشرفت تحصیلی است و در واقع سایر مؤسسات از این نهاد حمایت می‌کنند (گوهری و دیگران، ۱۳۹۴). از این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که خانواده نقشی حیاتی در آینده فرزندان و رسیدن به موفقیت ایفا می‌کند. این نقش در قالب نظریه‌های علمی تحت عنوان نظریه‌های مشارکت والدین بیان شده است. نظریه‌های علمی متفاوتی به بیان اهمیت مشارکت والدین پرداخته‌اند که می‌توان به نظریه‌های رشد شناختی پیاژه^۱، رشد شناختی فرهنگی اجتماعی ویگوتسکی^۲، سیستم‌های بوم‌شناختی برونفن برنر^۳ اشاره کرد. در نظریه رشد شناختی پیاژه کودکان با تعامل با دیگران و اشیاء محیط اطرافشان یادگیری جدید را جذب و دیدگاه‌های نادرست خود را از جهان با سرعت بیشتری اصلاح می‌کنند. در نتیجه فرزندان هنگام تعامل با محیط اطراف و والدینشان به عنوان بخش اساسی این محیط، بهتر یاد می‌گیرند. نظریه رشد شناختی پیاژه از این ایده حمایت می‌کند که مشارکت والدین یک عامل اساسی در رشد و پیشرفت کودکان است. ویگوتسکی که تا حدودی تحت تأثیر پیاژه قرار گرفته است، در نظریه فرهنگی اجتماعی خود بر رابطه انسان‌ها با محیط آن‌ها از نظر جسمی و اجتماعی تأکید کرده است. تعامل فرزندان با اعضای خانواده در جامعه برای یادگیری و پیشرفت آن‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا اولین معلم آن‌ها خانواده است و اولین یادگیری آن‌ها در خانواده انجام می‌شود. از نظر وی والدین در رشد و موفقیت

1. Piaget's theory of cognitive development

2. Vygotsky's sociocultural theory

3. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory

تحصیلی کودک نقش بسزایی دارند. طبق نظریه سیستم‌های بوم‌شناختی برونفن برنر، رشد و نمو فرزندان نه تنها تحت تأثیر دنیای اطراف آن قرار می‌گیرد بلکه شرایط اجتماعی، سیاسی، زیست‌شناختی و اقتصادی نیز بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد. او در شاهکار خود با عنوان «بوم‌شناسی رشد انسانی»^۱ (۱۹۷۹) بوم‌شناسی را به عنوان محیط‌ها و نهادهایی توصیف کرد که تأثیر شدیدی بر رشد انسان دارد. بر طبق نظریه برونفن برنر خانواده از اولین نهادهایی است که بر فرزندان تأثیر می‌گذارد (تکین^۲، ۲۰۱۱). یکی از مدل‌های مشارکت والدین، مدل هوردمپسی و ساندلر^۳ است. این مدل پنج سطح را برای مشارکت والدین ارائه می‌دهد. این سطوح عبارت‌اند از تصمیم والدین در مورد مشارکت، انتخاب نوع مشارکت، عواملی که بر مشارکت آن‌ها تأثیر می‌گذارد، عوامل میانجی که نقش مثبتی را در مشارکت آن‌ها دارند و پیامدهای مورد انتظار حاصل از مشارکت برای فرزندان. آن‌ها بر سه پیامد خاص حاصل از مشارکت تحصیلی والدین تمرکز دارند و بیان می‌کنند که والدین باید یک ساختار فردی برای ایفای نقش خود ایجاد کنند که شامل مشارکت آن‌ها برای آموزش فرزندان است. والدین باید حس خودکارآمدی خود را تقویت کنند تا فرزندان در مدرسه موفق و مفید باشند. در نهایت برخی خواسته‌ها و فرصت‌ها را برای مشارکت در فعالیت‌های مدرسه جامعه عمل بیوشانند (مالیک^۴، ۲۰۲۳). مفهوم مشارکت والدین^۵ در امور تحصیلی موضوعی جدید نیست. مشارکت والدین در آموزش از دهه ۱۹۷۰ آغاز شد (دیموک^۶ و دیگران، ۱۹۹۶). دسفورگس و ابوچار^۷ (۲۰۰۳) بین مفهوم مداخله^۸ و مشارکت^۹ تفاوت قائل می‌شوند و مداخله را خودجوش اما مشارکت را برنامه‌ریزی شده می‌دانند. مداخله از پایین به بالا و مشارکت از بالا به پایین است و هدف مشارکت حل مسائل و مشکلات مداخله ناکافی یا عدم مداخله والدین است (شیربگی و

1. The ecology of human development

2. Tekin

3. Hoover-Dempsey & Sandler

4. Malik

5. Parental involvement

6. Dymock

7. Desforges & Abouchar

8. intervention

9. involvement

دیگران، ۱۳۹۴). تعریف برجسته مشارکت والدین شامل فعالیت‌هایی مانند کمک به دانش‌آموزان در انجام تکالیف، شرکت در جلسات والدین و معلمان در مدرسه، مطالعه در رابطه با فرزندان یا با آن‌ها و شرکت در فعالیت‌های غنی‌سازی (مانند بازدید از یک موزه) است؛ به این معنا که مشارکت والدین اغلب مترادف با مقدار ساعات صرف‌شده برای تقویت هویت تحصیلی دانش‌آموزان در خانه، مدرسه و محیط محلی آن‌ها تصور می‌شود (پیریگو^۱ و دیگران، ۲۰۲۳). کاسترو^۲ و دیگران (۲۰۱۵) مشارکت والدین را طیف گسترده‌ای از مسائل از قبیل شکل دادن انتظارات در خصوص آینده تحصیلی فرزندان، کنترل و نظارت بر تکالیف، کمک به یادگیری و میزان حضور فیزیکی در مدرسه می‌دانند (رحیمی و دیگران، ۱۳۹۸). در پژوهش قلی‌زارعی و دیگران (۱۳۹۵) که به عنوان اثربخشی طرح مثلث موفقیت در افزایش عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان انجام شد، مشارکت والدین به عنوان یکی از رئوس مثلث موفقیت مطرح شد. ارتباط بین درگیری والدین و انگیزه تحصیلی در پژوهش لارا و سارا کوزتی^۳ (۲۰۱۹) نیز تأیید شده است. طبق پژوهش وولی^۴ و دیگران (۲۰۰۹) حمایت و کنترل آموزشی والدین بر پیشرفت تحصیلی فرزندان اثر می‌گذارد (شیرازی زوارق و دیگران، ۱۳۹۵). در پژوهش پورسید و دیگران (۱۳۹۸) والدین به عنوان یک الگو و منبع قابل اعتماد در منزل ذکر شده‌اند که با درگیر شدن در فعالیت‌های تحصیلی فرزندان موجب ایجاد احساس شایستگی و افزایش انگیزش درونی‌شان برای تحصیل می‌شوند. حبیبی و سراوانی (۱۳۹۰) در پژوهش خود نشان دادند که بین مشارکت والدین و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. کاریبیا و بوگار^۵ (۲۰۱۴) تأثیر مداخله خانواده بر پیشرفت تحصیلی را تأیید کرده‌اند (شهری و دیگران، ۱۳۹۷). حقیقتیان و توسلی (۱۳۹۱) در پژوهش خود نشان دادند که بین مشارکت والدین (به عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی) و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت معنی‌دار وجود دارد. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که بین امکانات مالی (به عنوان یکی از ابعاد سرمایه اقتصادی) و موفقیت تحصیلی نیز رابطه مثبت معنادار وجود

1. Pirrigo

2. Castro

3. Lara & Saracosti

4. Woolley

5 Karibyeva & Bogar

دارد. ملکی آوارسین و سودی (۱۳۹۸) در پژوهش خود از مشارکت والدین به عنوان یکی از مؤلفه‌های مدارس اثربخش یاد کرده‌اند. رحیمیان (۱۳۹۵) مدلی از مدارس اثربخش را در پژوهش خود به کار برده است که مشارکت خانواده یکی از مؤلفه‌های اصلی آن است. با توجه به پژوهش چنگایی و دیگران (۱۳۹۸) که با هدف شناسایی پیشایندهای موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی انجام شد، بر خورداری از حمایت و نظارت خانواده و عدم ترغیب و پیگیری خانواده به ترتیب از جمله عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت است. بر اساس پیشینه‌های پژوهشی گزارش شده تأثیر مشارکت والدین در امور تحصیلی به اثبات رسیده است. درگیری خانواده‌ها در آموزش فرزندان در خانه و مدرسه بر خروجی‌های یادگیری اثر داشته است. وقتی مدرسه و خانواده با یکدیگر کار می‌کنند دانش‌آموزان انگیزه بیشتری دارند و بیشتر در مدرسه می‌مانند (برسلن و واکر^۱، ۲۰۰۸). موضوع مشارکت والدین در آموزش فرزندان در تعلیم و تربیت مورد توافق است اما آنچه مهم است نحوه این مشارکت است (شهری و دیگران، ۱۳۹۷). درگیری والدین در امور تحصیلی انواع و درجه‌بندی‌های مختلفی دارد. تا به امروز تأثیرگذاری کیفیت این متغیر در موفقیت داوطلبین کنکور در پژوهشی دیده نشده است. از طرفی با توجه به یافته‌های پژوهش یارمحمدیان و دیگران (۱۳۸۴) افرادی که در آزمون سراسری پذیرفته شده‌اند، دیدگاه بهتری نسبت به توانایی‌های خود پیدا می‌کنند و اعتماد به نفس بالایی در آن‌ها به وجود می‌آید؛ اما ویژگی‌های منفی که در افراد پذیرفته نشده در کنکور سراسری ایجاد می‌شود بیش از افرادی است که پذیرفته شده‌اند. به همین علت بیشتر احساس شکست، افسردگی، اضطراب، بدخلقی و اندوه می‌کنند؛ پس می‌توان این نتیجه را استنباط کرد که همان‌گونه که موفقیت در کنکور آثار مثبتی را برای دانش‌آموزان و خانواده‌ها به دنبال دارد، همان‌گونه عدم موفقیت در آن می‌تواند تأثیرات منفی و نامناسبی را بر وضعیت روانی خانواده‌ها و فرزندانشان داشته باشد؛ از این رو بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت در کنکور مهم و قابل تأمل است. از آنجا که مشارکت والدین در جنبه‌هایی از آموزش و پرورش که مرتبط به کار یا سرنوشت دانش‌آموزانشان است، موجب ایجاد انگیزه و احساس تعهد در والدین می‌شود (یزدخواستی و عباس‌زاده، ۱۳۸۶)، انجام پژوهشی با هدف تبیین فرایند مشارکت والدین

که منجر به موفقیت فرزندان‌شان در کنکور شده، مفید و کاربردی است. بنابراین برای تبیین فرایند مشارکت والدین در موفقیت دانش‌آموزان در کنکور سراسری ضرورت دارد تا خرده‌نظریه‌ای تبیین گردد. این مهم از سه منظر قابل توجه است، اول اینکه در برخی مطالعات نظیر شیربگی و دیگران (۱۳۹۴) به کاهش مشارکت والدین و تأثیرات منفی آن در موفقیت فرزندان اشاره شده و دوم در مطالعاتی نظیر دهقان و مهدی سراجیان (۱۳۹۶) نقش مثبت مشارکت والدین در موفقیت و عملکرد تحصیلی فرزندان‌شان گزارش شده و سوم اینکه خرده‌نظریه‌ای بومی برای تبیین فرایند مشارکت والدین در داوطلبانی که کنکور را با موفقیت پشت سر گذاشته‌اند، در دسترس نیست. لذا پژوهش حاضر به دنبال این است که فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری چگونه بوده است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است و از آنجایی که این پژوهش به دنبال ایجاد و کشف مدل از فرایند مشارکت والدین است، این پژوهش در زمره پژوهش‌های کیفی و از نوع نظریه‌برخاسته از داده‌ها است. شرکت‌کنندگان این پژوهش شامل پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری و والدین آن‌ها بود. برای انتخاب شرکت‌کنندگان نمونه‌گیری هدفمند از نوع ملاکی استفاده شد (گال و دیگران، ۲۰۰۳/۱۳۸۴، ص. ۳۹۳)؛ که این ملاک‌ها عبارت‌اند از: الف) محل سکونت شهر بیرجند؛ ب) پذیرفته شدن در کنکور سراسری سال‌های (۱۳۹۸ و ۱۳۹۹؛ ج) پذیرفته شدن در یکی از رشته‌های پرمتقاضی معرفی شده در دفترچه شماره دو آزمون سراسری؛ د) پذیرفته شدن در یکی از ده دانشگاه برتر کشور از نظر رتبه‌بندی پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC). چارچوب نمونه در پژوهش حاضر با دو معیار ورودی (اشباع داده‌ها) و خروجی (اشباع نظری) محک خورده است (فراستخواه، ۱۳۹۹، ص. ۱۳۶). برای معیار ورودی که موجب تنوع در داده‌ها برای رسیدن به اشباع است، مصاحبه با هر سه رشته نظری علوم تجربی، علوم انسانی و علوم ریاضی و در هر دو جنس دختر و پسر مدنظر بوده است. همچنین مصاحبه با داوطلب و یکی از والدین داوطلب برای این تنوع مدنظر قرار گرفته است. در خصوص معیار خروجی (اشباع نظری) مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه داشت که داده‌ها تکرار شد و البته این موضوع مدنظر بود که داده‌ها هرچند تکرار شده است باید کفایت لازم را برای

پروراندن مفاهیم و مقولات می‌داشت. همچنین گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه یافت که مقوله‌ها اشباع شدند، یعنی تا زمانی که الف) هیچ داده جدید یا مرتبط به یک مقوله به دست نیامد؛ ب) مقوله از لحاظ ویژگی‌ها و ابعاد به خوبی پرورش یافته بود و گوناگونی‌های آن را به نمایش گذاشت؛ و ج) مناسبات میان مقوله‌ها به خوبی مشخص و اعتبارشان ثابت شد (استراوس و کرین، ۱۳۹۷/۱۹۹۰، ص. ۲۳۰). افراد مشارکت‌کننده همگی از شهر بیرجند بودند. در این پژوهش تعداد مشارکت‌کنندگان ۱۷ نفر بودند که شامل ۸ نفر از پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری شهر بیرجند در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ و هشت نفر دیگر والدینشان بودند. برای جمع‌آوری داده‌ها از شیوه مصاحبه نیمه ساختاریافته و متعدد با شرکت‌کنندگان استفاده شد. همچنین برای گردآوری داده‌ها از سه نوع مصاحبه‌ی انفرادی رودررو، تلفنی و ایمیلی استفاده شد. به دلیل هم‌زمانی فرایند مصاحبه و شیوع و همه‌گیری ویروس کرونا، تنها دو مصاحبه به صورت حضوری انجام شد. دو مصاحبه ایمیلی و ۱۳ مصاحبه دیگر به صورت تلفنی انجام شد. فرایند اجرایی مصاحبه‌ها از تیرماه سال ۱۴۰۰ شروع و در شهریورماه همان سال به اتمام رسید. زمان مصاحبه برای هر شرکت‌کننده بین ۳۰ تا ۴۰ دقیقه در نظر گرفته شد. سؤالات مصاحبه برای والدین و داوطلبان به صورت زیر است. سؤال‌های ویژه داوطلبان: والدین برای رساندن شما به موفقیت در کنکور چه فرایندی را پشت سر گذاشتند؟ (چه کارهایی را برای هموار کردن مسیر موفقیت شما در کنکور انجام دادند؟). والدین چه تصمیم یا تصمیمات مهم و عمده‌ای را برای حمایت و همراهی شما در این راه گرفتند؟ چه شرایطی را برای شما فراهم کردند؟ (شرایط اثرگذار، شرایط در خانه و خانواده و شرایط در مدرسه و محیط خارج از خانه) چه موانع و مشکلاتی در این راه قرار داشت؟ والدین شما برای رفع آن، چه اقدام یا اقداماتی را انجام دادند؟ هر کدام از این اقدامات از دیدگاه شما چه تأثیری داشتند؟ همراهی و مشارکت والدین با شما در این راه، چه نتایجی را به همراه داشت؟ سؤال‌های ویژه والدین: برای موفقیت فرزندتان در کنکور چه فرایندی انجام دادید؟ (چه کارهایی را برای هموار کردن مسیر موفقیت فرزندتان در کنکور انجام دادید؟) چه تصمیم یا تصمیمات مهم و عمده‌ای را برای حمایت از فرزندتان برای موفقیت در کنکور گرفتید؟ چه شرایطی را برای فرزندتان برای موفقیت در کنکور فراهم کردید؟ (شرایط اثرگذار، شرایط در خانه و خانواده و شرایط در مدرسه و محیط خارج از خانه) چه موانع و مشکلاتی در این راه قرار داشت؟ برای رفع آنچه اقدام یا اقداماتی را

انجام دادید؟ هر کدام از این اقدامات چه تأثیری داشتند؟ چه نتایجی از همراهی و مشارکت شما در این راه به دست آمد؟ البته سؤالات پیگیری نیز با توجه به اهداف پژوهش، پاسخ مشارکت کنندگان و خواست پژوهشگر برای توضیح و بسط بیشتر گفتگو؛ در بین سؤالات اصلی در نظر گرفته شد. برای رعایت اخلاق پژوهش تمامی مشارکت کنندگان از هدف اصلی مطالعه و روند استفاده از مصاحبه‌های انجام شده آگاه شدند و به آن‌ها در رابطه با محرمانه بودن اطلاعات اطمینان خاطر داده شد. تحلیل داده‌ها با توجه به طرح سیستماتیک روش نظریه‌برخاسته از داده‌ها با استفاده از روش کدگذاری استراوس و کرین (۱۹۹۰) و در سه مرحله‌ی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA نسخه ۲۰۲۰ انجام شد. به منظور اعتبار یابی (اعتباربخشی) پژوهش دو روش کنترل اعضا و مرور یا بازخورد هم‌تایان به کار گرفته شد.

یافته‌ها

در مرحله اول، کدهای باز مشخص شد. کدگذاری باز^۱ نسبت دادن کدهای مفهومی و مقوله‌ای، به کوچک‌ترین واحد معنادار از محتوای متنی هدف است (فراستخواه، ۱۳۹۹، ص. ۱۵۲). در نهایت ۵۲۱ کدباز از واحدهای معنادار در مصاحبه‌ها به دست آمد. در مرحله دوم، زیر مقوله‌ها (مقوله‌های سطح اول) مشخص شد. «مقوله‌ای کردن» کاری فکری و خلاق است و نیاز به مفهوم‌سازی عمیق از گزاره‌ها دارد. بدین ترتیب هر واحد متنی، برچسب مفهومی می‌خورد، پله پله به صورت مداوم از مفهوم‌های کوچک، طیف‌های مفهومی تشکیل می‌شود. از هر طیف مفهومی، یک مقوله به دست می‌آید و بدین ترتیب کل داده‌ها، عنوان‌بندی و نشانه‌گذاری می‌شود (فراستخواه، ۱۳۹۹، ص. ۱۵۴). بدین ترتیب بعد از مفهوم‌سازی کدهای باز، ۳۵ زیر مقوله (مقوله سطح یک) به دست آمد. در مرحله سوم، با توجه به اینکه مقوله‌بندی می‌تواند در چند سطح انجام بگیرد (فراستخواه، ۱۳۹۹، ص. ۱۵۶). با توجه به فضای مصاحبه و سیاق سخن مصاحبه، داده‌ها و طیف‌های مصاحبه در دو سطح مقوله‌بندی شد و در نهایت ۱۱ مقوله اصلی

(مقوله سطح دو) به دست آمد. در جدول شماره ۱، مقوله‌های سطح یک و دو بیان شده است.

جدول ۱.... زیر مقوله‌ها و مقوله‌های اصلی

مقوله اصلی (مقوله سطح دو)	زیر مقوله (مقوله سطح یک)
همراهی و پشتیبانی والدین (مشارکت مستقیم والدین)	حمایت محوری پایدار پشتیبانی مالی و فراهم کردن امکانات آموزشی و کمک آموزشی فراهم آوردن محیط مناسب برای مطالعه از طرف خانواده برای داوطلب رفع اصولی نیازهای آموزشی فرزند نقش‌پذیری والدین به عنوان معلم، یاری‌رسان و شنونده درک حساسیت کنکور و تغییر برنامه‌ها و اولویت‌های زندگی همراهی در انتخاب رشته
توجه به مسائل روان‌شناختی فرزند	اجتناب از قضاوت و مقایسه کردن فرزند انتظار منطقی و واقع‌بینانه از فرزند همراهی و همکاری در خصوص تفریح فرزند اجتناب والدین از تحت فشار قرار دادن فرزند حمایت عاطفی و روحی - روانی فرزند
برنامه‌ریزی در شرایط خاص	برنامه‌ریزی مسافرت و دیدوبازدید متناسب با شرایط داوطلب مدیریت شرایط استرس‌زا و کمک به مدیریت استرس فرزند مدیریت و همراهی در شرایط بحرانی
پیش‌زمینه‌های خانواده	ایجاد علاقه به مطالعه در فرزند توجه به مسائل تربیتی و آموزشی فرزند از ابتدای دوران تحصیل نظارت غیرمستقیم بر مسائل آموزشی و تربیتی فرزند شناخت استعداد و توانمندی و توجه به علاقه و استعداد فرزند
مؤلفه‌های داوطلب محور	تلاش و پشتکار داوطلب مطالعه و برنامه‌دستی صحیح و اصولی داوطلب ایجاد اثرات مثبت در داوطلب در پی همراهی و پشتیبانی والدین تقویت مؤلفه‌های روان‌شناختی مثبت در فرزند پس از حصول موفقیت ایجاد حس رضایت و خرسندی والدین از موفقیت فرزند
اثرات مثبت بعد از حصول موفقیت	تأثیر منفی انتظار غیرمنطقی والدین نقش منفی مدرسه در مسائل مرتبط با کنکور قرار گرفتن داوطلب در شرایط استرس‌زا
مؤلفه‌های منفی در برابر موفقیت کنکور (کاهنده)	اجتناب از قرار گرفتن در معرض اظهارنظر اطرافیان فراهم کردن شرایط مشابه کنکور توجه به نیازهای جسمی فرزند کمک به حل مشکلات فرزند در مسیر موفقیت کنکور
حمایت‌های جانبی والدین (مشارکت غیرمستقیم والدین)	هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی فرزند و والدین برای موفقیت
برنامه‌ریزی توأم والد و فرزند	

مؤلفه‌های کمک‌کننده بیرونی

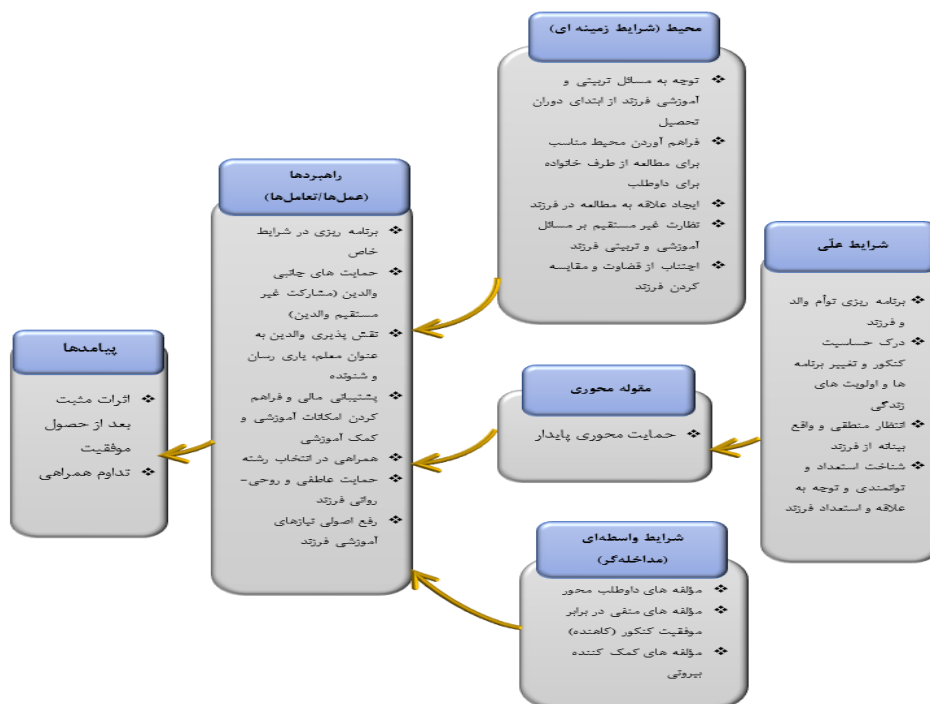
کمک گرفتن از مشاور تحصیلی

نقش مثبت مدرسه در مسائل مرتبط با کنکور

تداوم همراهی

تداوم همراهی و پشتیبانی فرزند بعد از حصول موفقیت

از میان مقوله‌هایی که از داده‌ها استخراج گردید، یک مقوله کانونی به عنوان پدیده اصلی برای تکوین نظریه انتخاب شد. این انتخاب بر اساس چند عامل انجام می‌شود، مانند رابطه میان این مقوله با سایر مقوله‌ها، فراوانی تکرار آن، سهولت و سرعت در اشباع آن و پیامد آشکار آن برای تکوین نظریه. این مقوله‌ای است که می‌تواند «فرایند نظریه‌پردازی را تسهیل کند» به عبارت دیگر مرکز یا موضوع اصلی فرایند باشد (بازرگان، ۱۴۰۰، ص. ۱۱۵). بنابراین با توجه به تکرار و اهمیت مقوله «حمایت محوری پایدار» و ارتباط آن با سایر مقوله‌های به دست آمده و با توجه به دیگر ملاک‌های انتخاب پدیده اصلی، نقش اصلی این مقوله در فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته شدگان برتر کنکور سراسری بر محقق مشخص شد. پس از مشخص کردن پدیده اصلی، با توجه به نظریه برخاسته از داده‌ها به تدوین یک خرده‌نظریه (الگوی پارادایمی) پرداخته شد. شکل ۱ الگوی پارادایمی مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته شدگان برتر کنکور سراسری و ارتباط بین مقوله‌ها را نشان می‌دهد.

شکل ۱. الگوی پارادایمی مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان در کنکور سراسری

تحلیل مقوله‌ها

پدیده اصلی (مقوله محوری)؛ حمایت محوری پایدار

در انجام این پژوهش یکی از مراحل دشوار برای محقق تعیین مقوله اصلی بود. در ابتدا محقق برای تعیین مقوله مرکزی هر یک از مقوله‌ها را جداگانه بررسی کرد و به بررسی ارتباط آن با سایر مقوله‌ها پرداخت و با ملاک‌های انتخاب پدیده اصلی مقایسه کرد و مقوله‌هایی که توانایی تحلیل کل مطلب را نداشتند و مطابق با ملاک‌های انتخاب پدیده اصلی نبودند، توسط محقق رد شدند. در این مرحله چندین مرتبه الگوی پارادایمی ترسیم و ارتباط سایر مقوله‌ها با پدیده اصلی بررسی شد. پس از بررسی‌های فراوان و در نظر گرفتن شرایط تعیین پدیده اصلی یعنی، مقایسه رابطه میان هر یک از مقوله‌ها با سایر مقوله‌ها، فراوانی تکرار آن، سهولت و سرعت اشباع آن و پیامد آشکار آن برای تکوین نظریه، مقوله «حمایت محوری پایدار» به عنوان پدیده اصلی مشخص شد. در پژوهش‌های متعددی نقش والدین برای رسیدن فرزند به موفقیت، به عنوان یک عامل پررنگ و تأثیرگذار بیان شده است.

والدین برای رسیدن فرزندان به موفقیت، نیروی محرکه هستند. در مسیر موفقیت اگر از سوی والدین حمایتی فعال و مداوم ارائه نشود، غیرقابل جبران است و حمایت از سوی بقیه جامع نیز کافی نخواهد بود. این همراهی و حمایت باید به صورت مستمر و همه‌جانبه و پایدار، به‌ویژه در زمان شکست فرزند باشد. این همراهی و پشتیبانی در سال دوازدهم و رویارویی فرزند با آزمون سرنوشت‌ساز کنکور می‌تواند مسیر موفقیت را برای فرزندان هموار سازد. در ادامه دیدگاه برخی از مشارکت‌کنندگان در قالبی روایت گونه آورده شده است:

داوطلب ۱: «نقش پدر و مادر توی موفقیتیم خیلی پررنگ بود چون اصلاً سال اول همه از من توقع رتبه سه رقی داشتند و بعد من رتبه مدنظرم رو نیاوردن بعد همه منو حذف کردند و معلما گفتن خوب دیگه ندا نتیجه نمیگیره چون بچه‌های پشت کنکوری اکثراً نتیجه نمیگیرن بعد دیگه مثلاً میگفتن اینکه سال اول نتیجه نگرفت سال دومم نتیجه نمیگیره مثلاً اقوام دیگه به من توجهی نداشتند این طوری نبود که اقوام بیان بهم بگن نه بشین بخون تو موفق میشی اصلاً این طوری نبود میگفتن تو که سال اول قبول نشدی سال دوم که اصلاً قبول نمیشی ولی خوب با همه این شرایط پدر و مادرم کنار من موندن گفتن ما بهترین شرایط رو برات فراهم می‌کنیم از همه نظر تو فقط بشین درستو بخون کامل پشتتیم کامل پشتیبانیم». والد ۱: «همه جوره پشتیبانش بودیم مثلاً کلاسای تقویتی چیزی داشت من میرفتم همون در آموزشگاه تو ماشین برای خودم مطالعه میکردم تو ماشین تا ایشون بیاد یعنی ایشون میدونست که من الان هستم یا رفتم یا ده دقیقه‌ای میام مثلاً اینجوری بود یعنی برنامه ما طوری بود که ایشون با خیال راحت بتونه بالاخره سر کلاس درس میره یا جایی مطالعه می‌کرد خیالش راحت بود که من فلان ساعت میام یا فلان ساعت می‌برمش مثلاً حتی ممکن بود بارها ساعت‌ها وقت بذارم همونجا و ایسم یعنی دلگرم بود به اینکه ما اینجا هستیم؛ یعنی حتی من شاید بیشتر چون خانم درگیری کاری بیشتر بود من بیشتر حمایتش و پشتیبانیش میکردم و این‌ور اون‌ور می‌بردمش. حالا ممکنه ما تو مطالعه خیلی کمک نمی‌کردیم ولی خوب مثلاً می‌گفتیم بیا کنار ما مطالعه کن اگر جایی نیاز بود ما دوباره ازش سؤال جواب می‌کردیم تا به مقداری فکر کنه که پشتیبانش هستیم کمکش هستیم تقریباً به این شکل بله. از نقاط ضعف و قوتش خبر داشتیم.»

شرایط علی در فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری

برنامه‌ریزی توأم والد و فرزند

هیچ کاری بدون برنامه‌ریزی فعالیتی کامل نخواهد بود. از نظر آدلر^۱ اهداف و انگیزه فرد در جهت‌گیری و شکل‌دهی آینده او نقش مهمی دارند. از نظر او آنچه در جهت‌گیری فرد مؤثر است، اتفاقی نیست که قبلاً افتاده، بلکه آن چیزی است که فرد دوست دارد انجام شود (بوئری^۲، ۲۰۰۶؛ به نقل از نریمانی و میری، ۱۳۹۶). برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری یکی از عوامل مهم برای رسیدن به موفقیت است. برنامه‌ریزی زمانی کارگشا و مؤثر خواهد بود که دانش آموز به آن برنامه پایبند بوده و آن را اجرا کند. والدین هم با هم‌فکری و همراهی فرزند در برنامه‌ریزی و پشتیبانی از وی نقش مهمی در رسیدن فرزند به هدفش دارند. والد ۵: «برنامه‌ریزی توسط خود ما پدر و مادر و فرزند انجام شد. کسی نبود یعنی ما کسی رو به عنوان مشاور نداشتیم. برنامه ما به هماهنگی بین فرزند و والدین بود. بیشتر تلاش خود فرزند ما بود و به اصطلاح برنامه‌ریزی که تو خونه انجام شد این موفقیت رو به دست آورد. هدف قبولی به اصطلاح رشته پزشکی بود اونم دانشگاه تهران بود اول ما میدونستیم که باید تلاش بکنه که دانشگاه خوبی قبول بشه و حتماً هم پزشکی بخونه».

درک حساسیت کنکور و تغییر برنامه‌ها و اولویت‌های زندگی:

خانواده یکی از عوامل مؤثر در رسیدن فرزند به موفقیت است. داوطلبین کنکور سراسری رقابت سخت و تنگاتنگی را برای قبولی در دانشگاه‌های برتر و رشته‌های برتر بالأخص در رشته علوم تجربی با یکدیگر دارند. برای رسیدن به موفقیت و دستیابی به هدفشان لازم است که خانواده با درک درست از کنکور و حساسیت آن، با فرزند خود همراهی لازم را داشته باشند. والدین می‌توانند به عنوان یک پشتیبان و حامی برنامه‌های زندگی را در سال منتهی به کنکور تغییر داده و به فرزند برای رسیدن به موفقیت یاری رسانند. والد ۴: «خدمتتون عرض کنم که همون همراهی و درک بچه‌ها. درک وضعیت و موقعیتشون خیلی مهم است که پدر و مادر بفهمن که درک کنند که این دانش‌آموزی که برای خودش برنامه داره حاصل زحمات دوازده‌ساله اشو میخواد بهره‌برداری کنه».

1. Adler
2. Boeree

انتظار منطقی و واقع‌بینانه از فرزند

مهم نیست که چقدر فرزند باهوش است، نباید والدین از او توقع خارق‌العاده بودن داشته باشند. توقعات غیرواقع‌گرایانه موجب می‌شود فرزندان احساس کنند در صورتی می‌توانند از عشق والدین برخوردار شوند که بر طبق معیارهای آنان عمل کنند (آرام‌نیا و حسینی، ۱۳۸۸، ص. ۱۶). والدین با داشتن انتظارات منطقی از فرزندشان موجب افزایش اعتماد به نفس در فرزند می‌شوند. علاوه بر این والدین به جای داشتن توقعات غیرمنطقی باید فرزند خود را به تلاش و پشتکار ترغیب کنند و به موفقیت فرزندشان امیدوار باشند. با این کار می‌توانند از ایجاد فشار و استرس اضافی در فرزندشان خودداری کنند و باعث افزایش انگیزه و امیدواری او برای رسیدن به موفقیت شوند. داوطلب^۱: «تأثیر دیگه‌ای که پدر و مادر می‌تونن داشته باشن اینکه به بچه‌ها استرس وارد نکنن یعنی نگن تو باید فلان رشته فلان شهر قبول بشی من خوب بابام که خیلی آدم خونسردی هستن همون اول بهم گفتن تو هر رشته قبول شی هر شهری قبول شی اصلاً اهمیت نداره چون تو توی هر رشته که قبول بشی می‌تونی بهترین خودت باشی میتونی بهترین نتیجه رو بگیری اما مامانم استرسی تر بودن حساس تر بودن باین وجود مثلاً از جایی مامانم میدیدن دچار استرس میشم بهم میگفتن اصلاً مهم نیست تو تلاشت رو بکن برای ما خیلی اهمیت نداره.»

شناخت استعداد و توانمندی و توجه به علاقه و استعداد فرزند:

بچه‌ها از استعدادهای متفاوتی برخوردارند. شناخت قابلیت‌های فرزند توسط والدین باعث می‌شود که با او ارتباط مؤثر برقرار کرده و در راه متبلور ساختن استعدادهایش حمایتش کنند. امام صادق (ع) می‌فرماید: «ارزش‌های انسان‌ها همانند معادن گوناگون مختلف است، یکی همانند معدن طلا و دیگری چون نقره است.» بلوم^۱ (۱۹۵۶) در مدل یادگیری تحصیلی خود شواهدی به دست آورده است که علاقه و انگیزه افراد، هم نقش علت را بازی می‌کند و هم معلول. به عبارت دیگر یادگیرندگان علاقه‌مند نسبت به یادگیرندگان کم علاقه موفقیت بیشتری را کسب می‌کنند (نریمانی و میری، ۱۳۹۶). بی‌علاقگی نسبت به رشته تحصیلی ممکن است انگیزه موفقیت و پیشرفت تحصیلی را کاهش دهد.

والد ۲: «من خودم می‌گم همیشه دوست داشتم بره رشته علوم تجربی و پزشکی قبول شه ولی

وقتی می‌دیدم استعداد بچه‌ام در ریاضیه و خودش علاقمنده که بره رشته کامپیوتر و رشته تحصیلی متوسطه‌اش ریاضی باشه هیچ اصرار و ممانعتی نکردم رفت رشته ریاضی چون علاقه داشت.»

شرایط زمینه‌ای در فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری:

توجه به مسائل تربیتی و آموزشی فرزند از ابتدای دوران تحصیل:

پدر و مادر بزرگ‌ترین و مطلوب‌ترین معلم فرزندشان هستند. والدین می‌توانند با ایجاد شرایط مناسب و تربیت درست از دوران کودکی، می‌توانند فرزندانی مسئولیت‌پذیر و با اعتمادبه‌نفس بالا پرورش دهند. بسیاری از فرزندان در برابر پذیرش نصیحت مقاومت می‌کنند در نتیجه بهتر است والدین به‌جای استفاده از نصیحت و انتقاد از فرزند، باورها و ارزش‌های خود را به صورت غیرمستقیم و در صحبت‌هایشان مطرح کنند. همچنین با توجه به روایت‌های مشارکت‌کنندگان اهمیت دادن والدین به تمام دروس و توجه یادگیری به‌جای نمره از ابتدای تحصیل و رشد در یک محیط خانوادگی صمیمی و سرشار از محبت می‌تواند کمک‌کننده فرزند در مسیر رسیدن به موفقیت باشد. والد ۴: «چون از کودکی نه که تنها دختر ما بود از کودکی مسائل تربیتی رو در قالب قصه به خوردش می‌دادم از کودکی هر چی می‌خواستم مثلاً می‌خواستم اتاقش رو مرتب کنه یه قصه براش تعریف می‌کردم مثلاً سمیرا این جور دختری بود چقدر دوستش داشتن همه اتاقش همیشه مرتب بود خیلی اهمیت می‌داد به بهداشت خودش مسواکش رو به‌موقع می‌زد و... غیرمستقیم از کودکی چون اینا رو به شکل غیرمستقیم بهش می‌گفتم این شیوه خیلی تاثیرگذارتره. الان هم همونطوره.» داوطلب ۵: «بعدش هم همون پایه‌های ابتدای خیلی به درسم اهمیت میدادن و باهام کار میکردن هم اینکه به من یاد بدن و بیشتر پرسش کنن و اهمیت بدن به درسم و اینها مهم‌ترین بخش ماجرا بود.»

فراهم آوردن محیط مناسب برای مطالعه از طرف خانواده برای داوطلب:

یکی از راهبردهای یادگیری، انتخاب محل مناسب برای مطالعه است. برخی در منزل مطالعه می‌کنند؛ برخی در مدرسه و برخی در کتابخانه؛ اما چیزی که اهمیت دارد این است که فرزند و هم‌چنین والدین درک کنند و تشخیص دهند که کدام محیط برای مطالعه مناسب‌تر است و در صورت فراهم نبودن شرایط مناسب برای مطالعه والدین تلاش کنند تا

محیطی مناسب و آرام را برای مطالعه فرزند فراهم کنند. هم‌چنین با توجه به روایت‌های مشارکت‌کنندگان علاوه بر ایجاد یک محیط آرام برای مطالعه و همراهی تمام اعضای خانواده با این مهم، والدین باید از بازگو کردن مسائل منفی که شاید موجب بهم زدن مطالعه فرزند شود، جلوگیری کنند و با ایجاد یک محیط شاد و مفرح به رفع خستگی فرزند بعد از زمان مطالعه‌اش یاری رسانند. داوطلب ۱: «مادرم یه اتاق تک‌نفره و بهترین اتاق خونه رو در اختیار من قرار دادند و کامل دو سه روز کامل وقت گذاشتند و محیطش رو شبیه یه پانسیون کوچیک درست کردند و این خودش خیلی بهم کمک کرد که مثلاً من تو اتاقی که دوست داشتم درس بخونم.»

ایجاد علاقه به مطالعه در فرزند:

تمایل به مطالعه، یک احساس و انگیزه شخصی است. درعین حال والدین می‌توانند در ایجاد این انگیزه تأثیر بگذارند و به این احساس کمک کنند. برای این منظور باید از دوران کودکی بزرگسالان را علاقه‌مند به کتاب و کتاب‌خوانی ببینند (آل یاسین، ۱۳۹۸، ص. ۹۷). ایجاد علاقه به مطالعه در فرزند از سنین کودکی موجب می‌شود که این علاقه و اشتیاق در بزرگسالی ادامه یابد در نتیجه باعلاقه و اشتیاق درس خواندن موجب بالا رفتن انگیزه تحصیلی و در نتیجه کسب موفقیت تحصیلی می‌شود. هرگز نباید فرزند را به مطالعه وادار کنید. کنکور برای داوطلبین به اندازه کافی استرس‌زا است پس نباید والدین با فشار آوردن و اجبار فرزند به مطالعه بدون در نظر گرفتن شرایط روحی او، باعث کاهش علاقه و انگیزه فرزند شوند. داوطلب ۵: «... فکر می‌کنم در وهله اول اینکه مادرم برام کتاب می‌خواندن وقتی بچه بودم و این علاقه به کتاب رو در من ایجاد کردند.»

نظارت غیرمستقیم بر مسائل آموزشی و تربیتی فرزند:

والدین معمولاً دچار افراط و تفریط می‌شوند. بعضی از آن‌ها بسیار سرسخت و بی‌انعطاف‌اند و بعضی دیگر بسیار آسان‌گیر. هر کدام از این روش‌ها می‌تواند مانعی برای فرزند در جهت رسیدن به موفقیت باشد. والدین همان‌طور که باید از فشار آوردن بر روی فرزند جهت قبول شدن در یک رشته و دانشگاه خاص بپرهیزند؛ از آن‌طرف هم نباید سهل‌گیری را پیشه کنند و هیچ مشارکت و دخالتی در امر آموزش فرزند نداشته باشند. هم‌چنین چون

فرزند کنکور در سن حساس نوجوانی قرار دارد بهتر است والدین در باب مسائل تربیتی فرزند به جای تحت نفوذ قرار دادن و تسلط بر روی آن‌ها که خود موجب ایجاد استرس و اضطراب در وی می‌شود، با نظارت غیرمستقیم خود از به وجود آمدن هرگونه تنش و جدال؛ جلوگیری کنند. چون هر کدام از اینها خود به تنهایی می‌تواند در راه رسیدن فرزند به موفقیت یک مانع ایجاد کند. والد ۲: «وقتی میرفتم تو محیط مدرسه اونجا نگاه می‌کردم با کیه و به بهانه احوالپرسی و مامانت چطوره و اینا سر صحبت رو باهاشون باز می‌کردم بینم در چه حدی هستند بچه‌هامون دورادور کنترل کنیم خیلی شرطه».

اجتناب از قضاوت و مقایسه کردن فرزند

والدین باید از قیاس و سنجش توانایی، استعداد و عواطف فرزند خود با سایرین پرهیز کنند. مشکلی که بیشتر والدین با آن مواجه هستند این است که سعی می‌کنند، با مقایسه، فرزندان خود را به جهش و تحرک وادارند. مقایسه فرزندمان با دیگران مولد تنش، استرس و ناامنی است. حال در رابطه با کنکور علاوه بر پرهیز مقایسه فرزند با سایرین و همسالانش باید والدین مدنظر داشته باشند که حتی نتایج فرزند در کنکورهای آزمایشی را با نتایج قبل مقایسه نکنند و از قضاوت عجولانه و قیاس بدون در نظر گرفتن تلاش و قابلیت‌های بالقوه فرزند پرهیزند.

داوطلب ۴: «خیلی از هم‌دوره‌ای‌هام که می‌دیدم که استرس میگرفتن که وای الان پدر و مادرمون از رتبه‌امون از نمره امون ناراحت میشن عصبانی میشن و نگران دیدگاه اونا بودن، من نگران نبودم یا میدونستم اونا قضاوتی روی اون موضوع ندارن از این جهت خیلی به من سفت و سخت نمیگیرن» والد ۸: «خدمت شما عرض کنم که یکی دوتا نکته دیگه هم هست که بحث مقایسه نکردن بچه‌ها با بچه‌های فامیل و با این بچه‌های دیگه یعنی من نظرم اینه که ظرفیت هر فرزند مشخص هست توان هر فرزند، هوش و استعداد هر فرزند مشخص هست به همون میزان ازش انتظار داشته باشیم»

شرایط واسطه‌ای (مداخله‌گر) در فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری:

مؤلفه‌های داوطلب محور:

یکی از مفاهیم در رابطه با موفقیت تحصیلی که می‌تواند تفسیر مناسبی از آن را به ما نشان دهد مفهوم عاملیت تحصیلی است که به داوطلب کمک می‌کند تا در زندگی تحصیلی و

عمومی خود به خود آگاهی نائل گردد. توانایی‌ها و استعدادهايش را با دنیای واقعی و فرصت‌های موجود مقایسه و جایگاه واقعی خود را کشف کند و برای رسیدن به آن طرح‌ریزی نماید. عاملیت تحصیلی دارای ابعادی است که برخی عبارت‌اند از خود تعیین گری، خود قانون گذاری، معناداری، هدفمندی، حس صلاحیت، تلاش فعال، مسئولیت پذیری (نسیمی، ۱۳۹۶). پس همان طور که بیان شد خود داوطلب و ویژگی‌های فردی او می‌تواند به عنوان یکی از ابعاد مهم در رسیدنش به موفقیت در نظر گرفته شود. همان طور که در سخنان مشارکت کنندگان، نقش داوطلب در رسیدن به موفقیت بسیار ملموس و مورد توجه بوده است. والد ۳: «میدونید خودشم اعتمادبه‌نفسش خیلی بالاییه تو همه چیز این قدر اعتمادبه‌نفس داره تو هر کاری وقتی تصمیم می‌گیره کاری رو انجام بده باید انجام می‌داد اگه تصمیم می‌گرفت که تو این آزمون باید رتبه‌ام این بشه این قدر می‌خوندن تا به اون رتبه برسه.» داوطلب ۴: «باز این یه بعد مثبت بود که فکر می‌کنم یکی از مسائلی بود که من بدونم واسه‌ی هدف شخصی دارم این همه تلاش می‌کنم و انگیزه‌بخش بود.»

مؤلفه‌های منفی در برابر موفقیت کنکور (کاهنده):

در مسیر موفقیت مشکلات و موانعی وجود دارد که می‌تواند از شتاب داوطلب برای رسیدن به آن بکاهد. شواهد به دست آمده از مطالعه که بر پایه روایت مشارکت کنندگان بود حاکی از آن بود که انتظار غیرمنطقی والدین، نقش منفی مدرسه در مسائل مرتبط با کنکور و هم چنین قرار گرفتن داوطلب در شرایط استرس‌زا می‌تواند موجب کندی حرکت در مسیر موفقیت شود. داوطلب ۳: «مدرسه امون با اینکه تیزهوشان بود واقعاً کار خاصی نکرد اصلاً چون ما رشته انسانی بودیم همیشه تجربیا رو یه گوشه میداشتن ما رو یه گوشه چون ما رشته انسانی بودیم تموم توجهشون به تجربیا بود.» داوطلب ۵: «از اون طرف انتظارات از من خیلی بالا رفته بود به این صورت که به یه نتیجه خوب که خیلی خوبم بود راضی نمیشدم و اگه آزمون رو بد می‌دادم خیلی روی روحیه‌ام اثر میداشت و خیلی ناراحت میشدم.»

مؤلفه‌های کمک کننده بیرونی

در مسیر رسیدن به موفقیت مؤلفه‌های مختلفی کمک کننده و هموار کننده مسیر هستند. در

این پژوهش با توجه به سخنان مشارکت‌کنندگان می‌توان به کمک گرفتن از مشاور تحصیلی و هم‌چنین نقش مثبت مدرسه در رسیدن به موفقیت اشاره کرد. والد ۵: «به نظر من رئیس اون مدرسه هم خیلی مهم هست که استرسی به دانش‌آموز وارد نکنه چون میتونه بگه که منظم باید باشین سر ساعت باید بیاین، سر ساعت باید بیاین در همه کلاس‌ها باید شرکت بکنید این خیلی مهمه که رئیس اون مدرسه هم با دانش‌آموزا کنار بیاد این هم خیلی یه نکته کلیدی خیلی مهم است که رئیس اون آموزشگاه هم یه مقداری با دانش‌آموز راه بیاد و استرس بهش وارد نکنه.»

راهبردها در فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور

سراسری:

برنامه‌ریزی در شرایط خاص

گاه در سال کنکور ممکن است شرایط استرس‌زا برای فرزند و خانواده به وجود آید و این قدرت والدین است که برنامه‌ریزی لازم و کافی را داشته باشند تا کم‌ترین فشار و استرس بر فرزند وارد شود و خود نیز از تزریق فشار و استرس به فرزند پرهیز کنند. هم‌چنین برنامه‌های خانوادگی اعم از دیدوبازدید و مسافرت‌ها ممکن است آرامش فرزند را دچار آسیب کند که با مدیریت و برنامه‌ریزی درست والدین این امر نمی‌تواند به صورت مانع بر سر راه موفقیت داوطلب قرار گیرد. داوطلب ۱: « سعی می‌کردند مهمونی خیلی برگزار نکنند تو خونه که برای من مثلاً مشغله ذهنی زیاد بکنه یا اینکه مثلاً آگه مهمونی میخواستن برگزار کنن تایمی باشه که زمان استراحتم باشه»

حمایت‌های جانبی والدین (مشارکت غیرمستقیم والدین)

حمایت خانوادگی به دو شیوه مختلف بر پیشرفت و موفقیت تحصیلی تأثیر می‌گذارند: تأثیر مستقیم که تأثیر عمومی حمایت است. ۲. تأثیر غیرمستقیم که تأثیر میانی هم نامیده می‌شود، فرد را از آثار منفی وضعیت‌های تنیدگی را حفاظت می‌کند (نریمانی و میری، ۱۳۹۶). شاید برخی از این حمایت‌ها و فعالیت‌ها حضور و ارتباط مستقیم والدین با فرزند را طلب نکند اما والدین در پشت پرده تلاش فرزند شرایط را مهیا و مشکلات و موانع احتمالی را رفع می‌کنند تا فرزند با آسودگی خیال به مطالعه و تلاش برای رسیدن به موفقیت پردازد. داوطلب ۸: «یعنی دانش‌آموز ممکنه توی سال تحصیلیش با یکسری

مشکلات توی مدرسه مثلاً مواجه بشه با یکسری از دبیرا به مشکل بخوره خوب اینا رو می تونه بیاد تو خونه مطرح بکنه بعد از طریق والدین به مدرسه انتقال داده بشه اونا همه اش شامل حمایت های والدینه»

نقش پذیری والدین به عنوان معلم، یاری رسان و شنونده

مسیر رسیدن به موفقیت، ممکن است مسیری سخت و طاقت فرسا باشد. والدین می توانند با برقراری روابط واقعی با فرزند و قبول نقش های متفاوت، او را در رسیدن به موفقیت یاری رسانند. رابطه واقعی فرزند و والدین زمانی شکل می گیرد که به اشتراک گذاشتن احساسات دوطرفه باشد و یک یک اتصال صمیمی سالم و یک همدلی و حمایت قابل فهم بین دو طرف شکل می گیرد. والدین می توانند به عنوان یک شنونده فعال، افکار و عقاید، پیروزی ها، شکست ها و احساسات فرزند را گوش کنند و این امر موجب می شود که فرزند احساس کند که والدین برای او؛ با تمام نقاط ضعف و قوتش، ارزش قائل هستند و این پذیرش خانه را به جای امنی تبدیل خواهد کرد. همچنین والدین می توانند در نقش معلم حاضر شوند و مشکلات و ضعف فرزند را دروس مورد نیاز همراهی کنند. این امر باعث خواهد شد که فرزند در این مسیر خود را تنها فرض نکند و همراهی و پشتیبانی والدین را در عمل نیز درک کند. داوطلب ۱: «بابام که دبیرن توی مثلاً درسای عمومی بخصوص عربی و دینی قدم به قدم با من میخوندن یعنی من دقیق یادمه که عربی رو ما از اول سال شروع کردیم با بابام همه قواعد رو تمرین می کردیم حتی مثلاً گاهی میشد که یکسری تست می آوردن و با هم تحلیل می کردیم و همین باعث شد که من عربی کنکور رو صد در صد بزنم برای ادبیات هم همین کار رو می کردیم هر شب لغت تمرین می کردیم با بابام یا مثلاً یکسری قواعد ادبیات بهم یاد می دادن دینی هم همین طور برای دین و زندگی هم همین طور و من مثلاً دینی رو ۹۰ زدم، عربی رو ۱۰۰ زدم و ادبیات رو هم بالا زدم باوجود اینکه ادبیاتمون خیلی سخت بود و این نشون میده که پدر من نقش داشتند یعنی اگه من می خواستم تنها بخونم مثلاً اگه به جایی رو نمی فهمیدم حوصله ام سر میرفت و اینا.»

پشتیبانی مالی و فراهم کردن امکانات آموزشی و کمک آموزشی

از عوامل تأثیرگذار بر موفقیت و فرایند یادگیری می توان به عوامل بیرونی اشاره کرد. یکی از عوامل بیرونی که می توان به آن اشاره کرد شرایط اقتصادی خانواده است که می تواند

احتمال موفقیت را افزایش دهد. در پژوهش نریمانی و میری (۱۳۹۶) وجود امکانات آموزشی مناسب را مسبب تقویت انگیزه موفقیت می‌دانند. در نتیجه پشتیبانی مالی فرزند و فراهم کردن امکانات آموزشی برای او، می‌تواند مسیر موفقیت را برایش هموار سازد. داوطلب ۹: «اون وسایل و کتاب‌ها و کلاس‌هایی که مربوط میشه به کنکور و برای خود من هم به همین طریق بود و بیشتر از جهت مالی خدا رو شکر تأمین شدم برای حالا کتاب‌ها و شرکت در کلاس‌های کنکور و سایر اینها و میگم بیشتر همین جنبه مالیش بود و حالا از این جنبه مالیش خیلی در حد اعلا نبود و در حد متعارف وجود داشت»

همراهی در انتخاب رشته

توجه به علاقه و استعداد فرزند از شرایط علی‌فرایند مورد مطالعه بیان شد ولی گاهی ممکن است فرزند در انتخاب رشته مورد نظرش دچار تردید شود و نتواند علاقه خود را مشخص کند، والدین می‌توانند با همراهی فرزند و کمک فکری، به او کمک کرده تا بتواند در مسیر درست قرار گیرد. والد ۷: «خودش برای رشته‌هاش تصمیم گرفت و ما فقط باهاش همفکری کردیم چون برای رشته تحصیلی دوران دبیرستانش با توجه به اینکه درسش خوب بود ما مایل بودیم مثلاً بره تجربی ولی چون خودش گفت که من تجربی رو دوست ندارم و بیشتر ریاضی رو دوست دارم ما هم همراهیش و همفکری کردیم باهاش در مورد دانشگاه هم بیشتر کار ما فقط همفکری بود باهاش خیلی بهش مثلاً فشاری که این رشته رو الزماً بزن یا این رشته رو نزن نداشتیم خودش تحقیق کرده بود جاهایی که مغایر پیشنهاد ما بود مجابش می‌کردیم یا اون ما رو مجاب می‌کرد ولی بیشتر اون ما رو مجاب می‌کرد».

حمایت عاطفی و روحی - روانی فرزند

پژوهش‌های مختلف تأثیر عوامل روحی و روانی را در رسیدن به موفقیت را تأیید کرده‌اند. اغلب والدین از اهمیت واژه‌ها و عبارات در شکل‌گیری قالب‌های فکری فرزند غافل‌اند و نمی‌دانند که اظهار چند کلمه منفی تا چه اندازه می‌تواند انگیزه و اعتماد به نفس فرزند را در هم شکنند و ترس و استرس را بر وجودش حاکم کند. این پنداره‌های منفی برای همیشه و همه جا او را همراهی خواهد کرد. اما والدین مؤثر می‌توانند با تقویت روحیه و ایجاد آرامش روحی در فرزند به موفقیت او کمک کنند. گاهی اوقات والدین با به کار بردن عبارات مختلف مانند «عجب کار بزرگی انجام داده‌ای» یا «من به تو افتخار می‌کنم» یا «تو

از عهده‌اش برمی‌آیی» نشان دهند که به آنان ایمان دارند تا آنان خودشان را باور کنند. این قبیل رفتارها و توجهات موجب افزایش انگیزه فرزند برای طی کردن مسیر موفقیت می‌شود. یکی از مواردی که می‌تواند به افزایش و تقویت روحیه فرزند کمک کننده باشد، داشتن تفریحات مناسب و مورد علاقه در زمان خستگی و فشار روانی است؛ که والدین می‌توانند با ایجاد شرایط مناسب و همراهی فرزند موجب آرامش روحی و روانی او شوند که این خود می‌تواند از عوامل مؤثر بر رسیدن فرزند به موفقیت باشد. از دیگر مواردی که می‌تواند آرامش روحی و روانی فرزند را بر هم بزند سخت‌گیری و فشار بیش از حد والدین است. این سخت‌گیری و فشار بیش از حد شاید این تصور را در فرزند به وجود آورد که تنها در صورت موفقیت می‌تواند توجه و محبت والدین را به خود جلب کند و در این صورت اگر فرزند با شکست مواجه گردد می‌تواند اثرات مخربی را در او شکل دهد که خود می‌تواند مانعی بر سر راه رسیدنش به موفقیت گردد. داوطلب ۴: «همیشه مثلاً حتی اگر من نمره‌ای رو خراب کنم یا مشکلی داشته باشم توی درس و اینا باز هم اونا به همون میزان بهم توجه و عشق دارن و قرار نیست بر اساس همون نمره بهم توجه کمتر بشه یا رفتارشون با من تغییر کنه» داوطلب ۵: «خوب از اون طرف اینکه وقتی مثلاً من درس می‌خوندم منو تشویق میکردن و یه بازخورد خیلی خوبی از درس خوندم میدادن باعث میشد که من بیشتر درس بخونم»

رفع اصولی نیازهای آموزشی فرزند:

حذف استرس و به صفر رساندن آن در سالی که فرزند خود را برای یک آزمون سرنوشت‌ساز آماده می‌کند، دور از ذهن است؛ اما والدین می‌توانند با تشخیص نیازهای فرزند در زمینه آموزش و شناخت نقاط قوت و ضعف او از طرق مختلف مانند آزمون‌های آزمایشی، در پی رفع آن برآیند؛ که این خود می‌تواند گام مهمی در زمینه کاهش استرس فرزند و تزریق روحیه و آرامش به وی گردد. والد ۸: «اگر خدمت شما عرض کنم مثلاً یکی از برنامه‌هایی که شاید یک ماه مانده به کنکور یه کتابی رو بچه‌ها تو این شرایط خوب استرس زیادی دارند میگن فلان کتاب رو اگه تازه اومده یا مثلاً کسی معرفی کرده شاید از تو همون مثلاً چند تا سؤال بیاد من مثلاً یه کتابی رو پسر معرفی کرد که برای اینکه این کتاب رو در واقع بتونم به دستش برسونم سفارش دادم خوارزمی برام آورد و از اونجا گرفتم و تحویلش دادم که یعنی احساس نگرانی تو این موضوع نداشته باشه.»

داوطلب ۹: «عرض به حضور شما که یکی از اون تأثیرات مثبت اینه که شما وقتی که یکسری مطالب بیشتری رو میتونید از طریق کتاب‌ها و با شرکت توی کلاس‌ها به دست بیارید قاعدتاً حس می‌کنید یه گام جلوتر هستید، حداقل فکر می‌کنید که یه گام از بقیه جلوتر هستید و به مطالبی دست پیدا می‌کنید که ممکنه که توی اعتمادبه‌نفس فرد توی هر موقعیتی که هست خیلی تأثیر بگذاره»

پیامدها در فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور

سراسری:

اثرات مثبت بعد از حصول موفقیت:

طعم شیرین رسیدن به هدف و دستیابی به موفقیت تأثیرات مثبتی را به همراه دارد که هم می‌تواند در فرزند و هم والدین خود را نشان دهد. این مهم با مشارکت مستمر والدین و تلاش و پشتکار فرزند ممکن می‌گردد و رضایت و شادمانی را در خانواده به همراه خواهد داشت. حصول نتیجه پس از مشارکت و همراهی والدین، علاوه بر شکل‌گیری حس رضایت و خرسندی در فرزند، او را به یک انسان قدردان و مسئولیت‌پذیر تبدیل می‌کند. این حس رضایت و قدردانی در خلال مصاحبه از صحبت‌های داوطلبین قابل‌درک بود. داوطلب ۹: «اقدامات خانواده حقیقتاً برای من باعث شد که بتونم به اون چیزی که دوست دارم. به اون چیزی که در واقع واضح‌تر بخوام بگم؛ آرزوم بود برسم و خب این خیلی چیزه مهم و حیاتی

واسه یک انسان میتونه باشه که اون عزیزانش و نزدیکانش فی‌الواقع بیان یک شرایط و یک موقعیتی ایجاد کنند که شما بر اساس اون بتونید به خواسته قلبی خودت چیزی که چندین سال واسش رؤیایپردازی میکنی و کار میکنی میتونی بررسی، این خیلی مسئله زیبایی هست» والد ۱: «نتیجه‌گیری که می‌کنیم که بچه ما وقتی که رتبه خوبی آورد و وقتی رتبه اش رو دید و خوشحالی کرد ما ده برابر خوشحال شدیم و الان که قبول شده اون دانشگاه برای خودش ما همین که می‌بینیم احساس رضایت میکنه.»

تداوم همراهی

همراهی و مشارکت والدین محدود به زمان و یا برهه خاصی از تحصیل فرزند نمی‌شود. این همراهی در طول زندگی فرزند ادامه خواهد داشت و این از سخنان والدین در مصاحبه مشهود و معلوم بود. این تداوم همراهی نیز توسط فرزند درک و موجب افزایش

حس قدردانی فرزند از والدین شده است. والد ۵: «الان یک همراهی که از سال نهم به بعد با بچه اتون میاین هنوز تمام نشده و هنوز فکر کنم اول راه است چون خوندن یک رشته پزشکی واقعاً فشار میاد مخصوصاً ترمای اول، دوم، سوم که با توجه به کرونایی که اومد که به صورت مجازی بود به بچه خیلی فشار میاد باز هم تا زمانی که متخصص بشه باید این رو همراهی بکنیم و پا به پاش برنامه ریزی بکنیم.»

بحث و نتیجه گیری

بررسی و واکاوی در ادراک پذیرفته شدگان برتر کنکور سراسری و والدین آنان، موجب شد تا خرده نظریه‌ای درباره تبیین فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته شدگان برتر کنکور سراسری ارائه گردد. جمع بندی نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که «حمایت محوری پایدار» پدیده اصلی فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته شدگان برتر کنکور سراسری است. در این فرایند علل و شرایط ایجادی شامل «برنامه ریزی توأم والد و فرزند»، «درک حساسیت کنکور و تغییر برنامه‌ها و اولویت‌های زندگی»، «انتظار منطقی و واقع بینانه از فرزند» و «شناخت استعداد و توانمندی و توجه به علاقه و استعداد فرزند» است. پنج مقوله در شرایط زمینه‌ای جای گرفته‌اند و به صورت غیرمستقیم بر فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته شدگان برتر تأثیر گذارند. سه مقوله «مؤلفه‌های داوطلب محور»، «مؤلفه‌های منفی در برابر موفقیت کنکور (کاهنده)» و «مؤلفه‌های کمک کننده بیرونی» به عنوان شرایط واسطه‌ای تشخیص داده شد. تحقق فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته شدگان برتر کنکور سراسری، از طریق هفت راهبرد شامل «برنامه ریزی در شرایط خاص»، «حمایت‌های جانبی والدین (مشارکت غیرمستقیم والدین)»، «نقش پذیری والدین به عنوان معلم، یاری رسان و شنونده»، «پشتیبانی مالی و فراهم کردن امکانات آموزشی و کمک آموزشی»، «همراهی در انتخاب رشته»، «حمایت عاطفی و روحی-روانی فرزند» و «رفع اصولی نیازهای آموزشی فرزند» انجام شده است. در پژوهش‌های مختلف به نقش خانواده در دستیابی داوطلبین کنکور سراسری به موفقیت اشاره شده است. از جمله این‌ها می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد: در پژوهش سجادی و دیگران (۱۳۹۶) که با هدف واکاوی عوامل موفقیت افراد سرآمد در آزمون سراسری انجام گرفته است، ویژگی‌های خانوادگی یکی از عواملی است که در کسب رتبه برتر در آزمون سراسری نقش اصلی را ایفا می‌کند. در پژوهش خاتمی کیا و دیگران (الف) (۱۴۰۰) کد اصلی حمایت والدین را که خود شامل دو کد فرعی حمایت علمی والدین و حمایت

روان‌شناختی خانواده است را به عنوان یکی از نقش‌ها و کنشگران حامی در برنامه‌داری انفرادی شده پذیرفته‌شدگان رشته‌های پزشکی، دندان‌پزشکی، داروسازی بیان کرده‌اند. در پژوهش نریمانی و میری (۱۳۹۶)، حمایت خانوادگی به عنوان شرایط زمینه‌ای در موفقیت تحصیلی رتبه‌های برتر کنکور مشخص شده است. همین‌طور که به نظر می‌رسد، حمایت محوری پایدار والدین می‌تواند به دانش‌آموز کمک کند تا بتواند در مسیر موفقیت گام بردارد. در پژوهش معتمد و تنهایی (۱۳۹۷) بیان شده که خانواده‌ها، رشته‌ها را به صورت دو گروه برتر و غیربرتر تقسیم می‌کنند و گاه برخلاف میل و علاقه فرزند او را وادار به تحصیل در رشته‌ای می‌کنند که بتواند در دانشگاه وارد رشته‌های مهندسی یا پزشکی شود که این ارزش‌گذاری مثبت و منفی تبعات مطلوبی برای فرزندان و حتی جامعه نخواهد داشت. این امر با نتایج به‌دست آمده در این پژوهش نیز مغایر است. داده‌های استخراج‌شده از اطلاعات این پژوهش نشان می‌دهند که اگر والدین استعداد، توانمندی و علاقه فرزند خود را شناسایی کنند و بر اساس آن انتظارات منطقی و واقع‌بینانه از او داشته باشند، بهتر و بیشتر می‌توانند فرزند خود را برای رسیدن به موفقیت حمایت کنند. علاوه بر این، شرایط خود والدین نیز باید درک درست و کافی از کنکور و حساسیت آن برای دانش‌آموز داشته باشند و بر اساس در نظر گرفتن تمام شرایط و همچنین نظر فرزند یک برنامه درست و مداوم را طرح‌ریزی و اجرا کنند. در نتیجه این برنامه‌ریزی و حمایت محوری پایدار، والدین راهبردهایی اتخاذ، و به فرزند در رسیدن به موفقیت کمک می‌کنند. هرچند ممکن است شرایط و عوامل محیطی (زمینه‌ای) و مداخله‌گر بر راهبردها تأثیر گذار باشند. از شرایط مداخله‌گر می‌توان به ویژگی‌های خود داوطلب، مدرسه و حتی شرایط منفی و استرس‌زا اشاره کرد. به نظر می‌رسد اگر داوطلب انگیزه و تلاش کافی برای رسیدن به موفقیت را داشته باشد می‌تواند منجر به پایداری و مداومت مشارکت و حمایت والدین و در نظر گرفتن راهبردهای مفید و عملی توسط خانواده و حتی خود فرزند شود. همچنین انگیزه پیشرفت به عنوان یکی از پیش‌نیازهای اساسی یادگیری و در واقع به عنوان کلید یادگیری در نظر گرفته می‌شود (محمدی و دفتری اکباتان، ۱۳۹۶). همچنین مدرسه می‌تواند در موفقیت یا عدم موفقیت دانش‌آموزان نقش داشته باشد. استریدج^۱ (۲۰۰۹) در پژوهش خود با عنوان «تأثیر مدرسه بر تعهد و نگرش دانش‌آموزان نسبت به یادگیری» به این نتیجه رسید که

مدرسه به طور کلی و معلمان به طور خاص، به صورت منفی یا مثبت در دانش آموز تأثیر دارند. معلمان و مدیران مدرسه می توانند به بهبود توجه و عملکرد تحصیلی دانش آموز کمک کنند و این حاکی از اثر عمیق آنان بر موفقیت یا شکست دانش آموزان می باشد (سجادی و دیگران، ۱۳۹۶). اما به نظر می رسد والدین می توانند با اتخاذ راهبردهایی از جمله پذیرش نقش معلمی یا فراهم کردن امکانات آموزشی نظیر کلاس های خصوصی و ... به صورت اصولی نیازهای آموزشی فرزند را رفع و خود ازین برنده نقش منفی مدرسه در مسیر موفقیت فرزندشان باشند. والدین در انتخاب این راهبرد می توانند از افراد متخصص نظیر مشاورین آموزشی بهره ببرند. علاوه بر این، شرایط محیط خانواده و شرایطی که زمینه ساز موفقیت تحصیلی و پیشرفت فرزند از ابتدا در خانه طرح ریزی می شود هم می تواند در رسیدن به موفقیت نقش داشته باشد. کلمن نیز در نظریه خود ادعا کرده بود که محیط خانواده نسبت به محیط مدرسه و امکانات، عامل بسیار نیرومندتری در موفقیت تحصیلی به شمار می رود. از نظر او، جو خانواده و موفقیت تحصیلی با هم همبسته هستند (بلک^۱، ۱۹۸۱؛ به نقل از پیرانی و دیگران، ۱۳۹۷). توجه والدین به مسائل تربیتی و آموزشی فرزند از ابتدا می تواند باعث شکل گیری عاملیت تحصیلی در وی شود. این مفهوم یکی از مفاهیم بسیار نزدیک به موفقیت تحصیلی است. شکل گیری این مفهوم در دانش آموز کمک می کند که توانایی ها و استعدادهايش را با دنیای واقعی و فرصت های موجود مقایسه و جایگاه واقعی خود را کشف کند. این نگرش به شکل فزاینده ای می تواند در رقم زدن آینده ای ممتاز و مطلوب برای زندگی و فعالیت های تحصیلی دانش آموز مؤثر باشد (نسیمی، ۱۳۹۶). همان طور که از یافته های این پژوهش و الگوی پارادایمی ترسیم شده دریافت می شود، عوامل مختلف علی، زمینه ای و مداخله گر بر اتخاذ راهبردهای مؤثر بر موفقیت فرزندان از سوی والدین تأثیرگذار است. با توجه به اطلاعات به دست آمده از مصاحبه با مشارکت کنندگان که خود شامل نفرات برتر کنکور سراسری و والدین آنان می شود، مشارکت والدین در این مسیر به صورت یک حمایت محوری پایدار به عنوان مقوله اصلی این فرایند، انجام می پذیرد و با توجه به اینکه این افراد قبلاً خود نیز این مسیر را تجربه کرده اند و آن را با موفقیت پشت سر گذاشته اند احتمال می رود که این خرده نظریه بتواند مسیری روشن برای والدین و همچنین داوطلبین کنکور سراسری باشد تا بتوانند لذت رسیدن به موفقیت و اثرات

مثبت آن را تجربه نمایند و آینده‌ای روشن را برای خود، خانواده و جامعه رقم بزنند. از آنجا که نتایج پژوهش‌ها برای کاربرد آن در زمینه کاری واقعی به کار خواهد آمد، و با توجه به نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر پیشنهاد می‌گردد: والدین برای حصول نتیجه بهتر فرزندان در کنکور، بهتر است مشارکت همه‌جانبه و پایداری داشته باشند. به کارگیری راهبردهایی از قبیل برنامه‌ریزی در شرایط خاص، نقش‌پذیری والدین به عنوان معلم، پشتیبانی مالی و فراهم کردن امکانات آموزشی و کمک آموزشی، حمایت عاطفی و روحی-روانی فرزندان و غیره می‌تواند به فرزندان در رسیدن به موفقیت کمک کند. در نهایت مشارکت والدین در مدرسه و ارتباط با معلمان و همچنین کمک گرفتن از مشاور تحصیلی می‌تواند تأثیر مثبتی در مسیر موفقیت فرزندان بر جای بگذارد. پیشنهاد می‌شود که روابط به دست آمده بین متغیرها، با استفاده از روش کمی بررسی و ارزیابی شود. همچنین پیشنهاد می‌شود سهم هر یک از عوامل شناسایی شده در فرایند مشارکت والدین در موفقیت پذیرفته‌شدگان برتر کنکور سراسری، تعیین گردد. به دلیل محدودیت‌های یادشده، احتمال می‌رود که عوامل علی، واسطه‌ای و محیطی دیگری نیز وجود دارند که می‌توان آن را در فرایند مشارکت والدین در موفقیت جای داد و در این پژوهش شناسایی نشده‌اند که می‌تواند موضوع پژوهش‌های آتی و تکمیلی باشد. هر یک از مقوله‌های به دست آمده در این پژوهش برای بسط بیشتر می‌تواند به صورت کیفی و کمی بررسی شود.

قدردانی

در پایان از تمام کسانی که ما را در انجام این پژوهش یاری رساندند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع

- ابوالحسنی، م؛ و اسمعیلی، م. (۱۳۸۹). مقایسه عوامل فردی و محیطی در استعاره‌های موفقیت رتبه‌های برتر، متوسط و پذیرفته‌نشده‌گان آزمون سراسری. روانشناسی تربیتی، ۶(۱۷)، ۱۶۷-۱۴۷.
- آرام نیا، ا؛ و حسینی، ش. (۱۳۸۸). پدر و مادر و فرزندان موفق در مدرسه. تهران: هیرمند.
- آل یاسین، م. (۱۳۹۸). والدین مؤثر، فرزندان مؤثر (چاپ دهم). تهران: هامون.
- بازرگان، ع. (۱۴۰۰). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته؛ رویکردهای متداول در علوم رفتاری (چاپ دوازدهم). تهران: دید آور.
- باقی یزدل، ر؛ نادری، ا؛ خدایی، ا و جمالی، ا (۱۴۰۲). الگوی واکاوی نمرات آزمون سراسری ورود به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی. مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، ۱۳(۴۲)، ۲۸-۷.
- پورسید، س؛ فولادچنگ، م؛ و پورسید، س. (۱۳۹۸). رابطه ویژگی‌های شخصیتی و درگیری والدین در امور تحصیلی فرزندان با انگیزش تحصیلی. خانواده و پژوهش، ۱۶(۱)، ۱۴۶-۱۲۷.
- پیرانی، ذ؛ فقیهی، ع؛ و موسوی، س. (۱۳۹۷). مطالعه پدیدارشناسانه «موفقیت تحصیلی» از دیدگاه کنشگران: دانش‌آموزان، والدین و معلمان. روان‌شناسی تربیتی، ۱۴(۵۰)، ۱۱۲-۸۹.
- چنگایی، م؛ سلیمی بجستانی، ح؛ فرح بخش، ک؛ و شریعتمدار، آ. (۱۳۹۸). موفقیت یا عدم موفقیت: یک مطالعه کیفی. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۳(۴۵)، ۹۱-۷۵.
- حبیبی، ش؛ و سراوانی، م. (۱۳۹۰). رابطه مشارکت والدین در فرایند آموزشی فرزندان با پیشرفت تحصیلی آنان در دوره ابتدایی. پژوهشنامه تربیتی، ۷(۲۹)، ۱۴۷-۱۲۱.
- حقیقتیان، م؛ و توسلی، ا. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و سرمایه اقتصادی خانواده بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی شهر اصفهان. مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۹(۳۳)، ۸۸-۷۱.
- حیدریه زاده، س و باغستانی، م (۱۴۰۰). نقش کنکور آزمایشی در موفقیت دانش‌آموزان در کنکور سراسری. مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، ۳(۷)، ۱۰۲-۹۷.
- خاتمی کیا، ل؛ فتحی واجارگاه، ک؛ حکیم زاده، ر؛ و شریفی، م (الف). (۱۴۰۰). واکاوی نقش کنشگران حامی در برنامه درسی انفرادی شده پذیرفته‌شدگان رشته‌های پزشکی، دندان پزشکی و داروسازی (یک مطالعه پدیدارشناسانه). پژوهش در آموزش علوم پزشکی، ۱۳(۴)، ۷۵-۶۴.
- خاتمی کیا، ل؛ فتحی واجارگاه، ک؛ حکیم زاده، ر و شریفی، م (ب). (۱۴۰۰). تبیین پدیدارشناسانه اصول برنامه درسی انفرادی شده با تأکید بر تجربه یادگیری شرکت کنندگان در کنکور سراسری. راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱۴(۴)، ۱۹۹-۲۰۷.
- دهقان، ح؛ و مهدی سراجیان، م. (۱۳۹۶). رابطه سرمایه اجتماعی خانوادگی و مشارکت والدین در امور مدرسه با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان. خانواده و پژوهش، ۱۴(۳)، ۲۸-۷.
- رحیمی، م؛ رسولی فتح‌آبادی، ف؛ و زارع، م. (۱۳۹۸). تأثیر آموزش مشارکت والدین در انجام تکالیف درسی بر انگیزش پیشرفت و اضطراب مدرسه دانش‌آموزان. روان‌شناسی مدرسه، ۸(۴)، ۱۱۱-۹۲.
- رحیمیان، ح. (۱۳۹۵). کاوش در اثربخشی مدارس علامه تهران، در چارچوب پژوهش مدارس اثربخش. پژوهش‌های رهبری و مدیریت آموزشی، ۲(۸)، ۶۹-۵۱.
- سجادی، ر؛ کرمدوست، ن؛ درانی، ک؛ صالحی، ک؛ و مقدم زاده، ع. (۱۳۹۶). واکاوی عوامل موفقیت افراد سرآمد در آزمون سراسری. مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۸(۱۶)، ۱۹۰-۱۶۳.
- شهری، آ؛ شیربگی، ن؛ و بلندهمتان، ک. (۱۳۹۷). تحلیل مداخله خانواده‌ها و اجتماعات محلی در فرایندهای آموزشی و مدیریتی مدارس با استفاده از مدل نظری هم‌پوشانی حوزه‌های تأثیر. مدیریت بر آموزش سازمان‌ها، ۷(۲)، ۲۱۰-۱۶۷.
- شیرازی زوارق، ر؛ مهاجران، ب؛ و قلعه‌ای، ع. (۱۳۹۵). بررسی نقش میانجی انتظارات والدین و مشارکت والدین در رابطه بین انتظارات معلمان با انگیزه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۳(۳)، ۲۲۹-۲۴۹.
- شیربگی، ن؛ عزیزی، ن؛ و امیری، ش. (۱۳۹۴). واکاوی مفهوم مشارکت و مداخله در آموزش فرزندان از دیدگاه والدین و معلمان. علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۶(۲)، ۵۴-۲۱.

- فراستخواه، م. (۱۳۹۹). روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر «نظریه بر پایه» (گراندد تئوری، GTM) (چاپ نهم). تهران: آگاه.
- فرهادی، م؛ نوری، ف و احمدی، و. (۱۴۰۲). اقتصاد سیاسی کنکور (تبیینی از گرایش دانش آموزان به رشته تجربی). مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی)، ۳۰(۲)، ۷-۲۶.
- قلی زارعی، م؛ سهرابی، ن؛ و سامانی، س. (۱۳۹۵). اثربخشی طرح مثلث موفقیت در افزایش عملکرد تحصیلی دانش آموزان. رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۷(۴)، ۲۷-۳۹.
- گوهری، ز؛ جمشیدی، ل؛ و امین بیدختی، ع. (۱۳۹۴). شناسایی موانع مشارکت والدین در امور مدارس ابتدایی شهر سمنان. مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۷(۴)، ۱۶۲-۱۳۳.
- محمدی، ن و دفتری اکباتان، م. (۱۳۹۶). بررسی اثربخشی آموزش خودکارآمدی بر انگیزش پیشرفت دانشجویان علوم پزشکی. دو ماهنامه علمی-پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱۰(۱)، ۳۶-۴۱.
- معتد، ف و تنهایی، ح (۱۳۹۷). فهم پدیدارشناسانه معنای آموزش و شناسایی فرایندهای اصلی اجتماعی شکل‌دهنده آن در تجربه زیسته دانش آموزان دبیرستانی شهر تهران. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۹(۲)، ۲۸۰-۲۵۸.
- ملکی آوارسین، ص؛ و سودی، ح. (۱۳۹۸). طراحی مدل ساختاری-تفسیری (ISM) مؤلفه‌های مدارس اثربخش در دوره اول متوسطه. مدیریت مدرسه، ۷(۱)، ۱۲۶-۱۴۶.
- نریمان، م؛ و میری، م. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی رتبه‌های برتر کنکور: نظریه زمینه‌ای. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۱(۳۸)، ۷۹-۵۹.
- نسیمی، م. (۱۳۹۶). عاملیت تحصیلی، ماهنامه تربیت مشاور، ۳(۱)، ۳۴-۳۱.
- یارمحمدیان، ا؛ سهرابی، ن؛ و عربی، ح. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر کنکور بر وضعیت روانی و شخصیتی راه‌یافتگان و راه‌نیافته‌گان به دانشگاه و خانواده‌های آنان. مطالعات روان‌شناختی، ۲(۱)، ۱۳۶-۱۱۹.
- یزدخواستی، ب و عباس‌زاده، محمد. (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت والدین دانش آموزان در امور مدرسه‌ای دانش آموزان مقطع متوسطه استان آذربایجان شرقی. علوم تربیتی و روانشناسی، ۱۴(۳)، ۶۲-۴۵.
- Berthelsen, D., & Walker, S. (2008). Parents' involvement in their children's education. *Family matters*, (79), 34-41.
- Chen, X., Allen, J. L., Flouri, E., Cao, X., & Hesketh, T. (2023). Parent-Child Communication about Educational Aspirations: Experiences of Adolescents in Rural China. *Journal of Child and Family Studies*, 32(9), 2776-2788.
- Dimmock, C. A., O'Donoghue, T. A., & Robb, A. S. (1996). Parental involvement in schooling: An emerging research agenda. *Compare*, 26(1), 5-20.
- Gall, M. D., Borg, W. R., & Gall, J. P. (1996). *Educational research: An introduction*. Longman Publishing.
- Gana, M., Rad, D., & Stoian, C. D. (2023). Family functioning, parental attachment and students' academic success. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(1).
- Lara, L., & Saracostti, M. (2019). Effect of parental involvement on children's academic achievement in Chile. *Frontiers in psychology*, 1464.
- Lazurenko, N. V., Korolyova, K. Y., Voloshina, I. G., Svischeva, I. K., & Blagorozheva, Z. O. (2022). The role of family in the students' educational achievement. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, 3986-3997.
- Malik, S. (2023). Parental involvement in orientation and mobility within the expanded core curriculum for visually impaired learners in Pakistan: A review of the literature. *Journal of Education*, 203(1), 92-102.
- Ortiz-de-Villate, C., Rodríguez-Santero, J., & Torres-Gordillo, J. J. (2021). Contextual, personal and family factors in explaining academic achievement: a multilevel study.

Sustainability, 13(20), 11297.

Perrigo, J. L., Villamil Grest, C., Harris, T., & Samek, A. (2023). Spanish-Speaking Hispanic/Latino Families Education-Related Parental Involvement Practices. *Journal of Latinos and Education*, 1-13.

Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research techniques*. Sage Publications, Inc.

Tekin, A. K. (2011). Parent involvement revisited: Background, theories, and models. *International journal of applied educational studies*, 11(1), 1-13.

Yu, S., Liu, Y., & Guo, R. (2022). "How does my family affect me?" The family cultural capital impact on Chinese junior high school students' academic achievement. *Thinking Skills and Creativity*, 46, 101146.